

*Monthly Multidisciplinary
Research Journal*

*Review Of
Research Journals*

Chief Editors

Ashok Yakkaldevi
A R Burla College, India

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Kamani Perera
Regional Centre For Strategic Studies,
Sri Lanka

Welcome to Review Of Research

RNI MAHMUL/2011/38595

Review Of Research Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial Board readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

ISSN No.2249-894X

Regional Editor

Dr. T. Manichander

Sanjeev Kumar Mishra

Advisory Board

Kamani Perera

Regional Centre For Strategic Studies, Sri Spiru Haret University, Bucharest, Romania
Lanka

Ecaterina Patrascu

Spiru Haret University, Bucharest

Fabricio Moraes de Almeida
Federal University of Rondonia, Brazil

Anna Maria Constantinovici
AL. I. Cuza University, Romania

Romona Mihaila
Spiru Haret University, Romania

Delia Serbescu

Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Xiaohua Yang

University of San Francisco, San Francisco

Karina Xavier

Massachusetts Institute of Technology (MIT),
USA

May Hongmei Gao

Kennesaw State University, USA

Marc Fetscherin

Rollins College, USA

Liu Chen

Beijing Foreign Studies University, China

Mabel Miao

Center for China and Globalization, China

Ruth Wolf

University Walla, Israel

Jie Hao

University of Sydney, Australia

Pei-Shan Kao Andrea

University of Essex, United Kingdom

Loredana Bosca

Spiru Haret University, Romania

Ilie Pintea

Spiru Haret University, Romania

Mahdi Moharrampour

Islamic Azad University buinzahra
Branch, Qazvin, Iran

Titus Pop

PhD, Partium Christian University,
Oradea,
Romania

J. K. VIJAYAKUMAR

King Abdullah University of Science &
Technology,Saudi Arabia.

George - Calin SERITAN

Postdoctoral Researcher
Faculty of Philosophy and Socio-Political
Sciences
Al. I. Cuza University, Iasi

REZA KAFIPOUR

Shiraz University of Medical Sciences
Shiraz, Iran

Rajendra Shendge

Director, B.C.U.D. Solapur University,
Solapur

Awadhesh Kumar Shirotriya

Nimita Khanna

Director, Isara Institute of Management, New
Delhi

Salve R. N.

Department of Sociology, Shivaji University,
Kolhapur

P. Malyadri

Government Degree College, Tandur, A.P.

S. D. Sindkhedkar

PSGVP Mandal's Arts, Science and
Commerce College, Shahada [M.S.]

Anurag Misra

DBS College, Kanpur

C. D. Balaji

Panimalar Engineering College, Chennai

Bhavana vivek patole

PhD, Elphinstone college mumbai-32

Awadhesh Kumar Shirotriya

Secretary, Play India Play (Trust),Meerut
(U.P.)

Govind P. Shinde

Bharati Vidyapeeth School of Distance
Education Center, Navi Mumbai

Sonal Singh

Vikram University, Ujjain

Jayashree Patil-Dake

MBA Department of Badruka College
Commerce and Arts Post Graduate Centre
(BCCAPGC),Kachiguda, Hyderabad

Maj. Dr. S. Bakhtiar Choudhary

Director,Hyderabad AP India.

AR. SARAVANAKUMARALAGAPPA
UNIVERSITY, KARAIKUDI,TN

V.MAHALAKSHMI

Dean, Panimalar Engineering College

S.KANNAN

Ph.D , Annamalai University

Kanwar Dinesh Singh

Dept.English, Government Postgraduate
College , solan

More.....

लेखिकांच्या निवडक मराठी आत्मकथनातील स्त्रीवेदन

प्रा. जगदाळे के. ए.

प्रास्ताविक :

स्त्रीला आदिशक्ती, आदिमाया, जगन्माता अशा विविध बीरुदावलीनी ओळखले जाते. प्राचीन संस्कृतीमध्ये स्त्रीला देवता म्हणून पुजले गेले. पतीबरोबर कोणत्याही धर्मविधीमध्ये तिला मानाचे स्थान होते. मातृसत्ताक कुटुंबपद्धती हे तर स्त्रीप्रधानतेचे, स्त्रीराज्यव्यवस्थेचे अत्यंत महत्त्वपूर्ण उदाहरण आहे. मात्र पुढे परकीय आकमणामुळे इतर धार्मिकतेची भारतीय धर्मव्यवस्थेत, शासनव्यवस्थेत सरामिसळ होत गेली आणि स्त्रीला दुर्यमत्त्वाला तोऱ द्यावे लागले. तिला अबला समजून तिच्याभोवती संरक्षणाचा पाष आवळला जाऊ लागला. 'पिता रक्षितो कौमार्य, पती रक्षितो यौवणे, पुत्र रक्षितो वृद्धपकाले' अशा संरक्षणाचा अतिरेक हा तिला परावलंबित्वाकडे घेऊन आला. मनातील हा कोळमारा, दुःख, आप्स्वकीयाकडून, समाजातील पुरुषप्रधान व्यवस्थेकडून तिला दुर्यमत्त भिलाले, लिंगधिष्ठीत दृष्टिकोनामुळेही तिला साखळदंडात अडकविले गेले. या सर्वाचा पट तिने आपल्या साहित्यातून उलगडला मग ते मौखिक असो वा लिखित असो. त्यातल्या त्यात आत्मकथन या साहित्य प्रकारातून तर ती अधिक बोलती झाली आणि मनातील सुख-दुःखाचा पट माडला गेला.

उद्दिष्ट :

- स्त्रीयांनी लिहिलेल्या आत्मकथनातील त्यांची दुःखे, वेदना, यातना जाणून घेणे.
- स्त्रीयांनी आपल्या आयुष्यात आलेल्या संकटांवर खाचखळ्यांवर कशी मात केली याचे विवेचन करणे.
- पुरुषप्रधानतेचे चटके आणि स्त्रियांना झालेली स्वची जाणीव यांचा

शोध घेणे.

- स्त्रीयांनीही पुरुषांपेक्षा विविध क्षेत्रात केलेली कामगिरी समजून घेणे.
- नामांकीत म्हटल्या जाणान्या पुरुषांकडूनही त्यांच्या पत्नीला चांगली वागणूक मिळालेली दिसत नाही. याकडे ही लक्ष केंद्रीत करणे.

रोहिणी भाटे यांना मास्टर नंदकुमार यांच्या वाईट नुत्याबाबत आणि त्यांच्या गर्विष्टपणाबाबत आलेला अनुभव चिंतनशील आहे. हंसा वाडकर ह्या सिनेक्षेत्रातील वाईट अनुभवाने दुःखी होतात. वित्रपटात काम करण्याकारणाने समाज-नवरा यांनी त्यांच्याकडे वाईट दृष्टिनेच पाहिले. त्यांच्या पैशावर डोळा ठेवणारे नातलग – पती त्याचप्रमाणे त्यांची अबू लुटायला बसलेल्या पुरुषांच्या प्रवृत्ती हे दुःखदायक अनुभव त्या मांडतात. म्हणूनच संसार सुखाचा करायचा असल्यास सिनेसृष्टीकडे स्त्रियांनी ढुळूनही बघू नका. असा त्या स्त्रीजातीला लाखमोलाचा सल्ला देतात. स्नेहप्रभा प्रधान यांच्या वाट्याला आई-वडिलांचे प्रेम मिळाले नाही. घरातील वातावरणामुळे डॉक्टरकिंचे स्वज्ञ भंगते. त्यांनी आत्महत्तेचा प्रयत्नही करतात. सिनेक्षेत्राकडे वळतात. पती फक्त त्यांच्या पैशावरच डोळा ठेवून असतो. परिस्थितीचे भोगलेले चटके व याला त्याही जबाबदार असल्याचे दिसून घेते. सुधा अत्रे याच्या जीवनातही दुःखद अनुभवच आले. त्यांच्या आई-वडिलांचा तसेच त्यांचाही आंतरजातीय विवाह झाल्यामुळे विवाहाला झालेला विरोध तसेच मुलीच्या ट्रेनिंग कॉलेजात चांगले काम करूनही त्यांच्या निरोपसमारंभात कोणीही त्यांच्या कामाचा उल्लेख करीत नाही. सुमतीबाई शहा यांनी तेहाची स्त्रीशिक्षण व स्त्रीजीवनाची अबाळ व्यक्त केलेली आहे.

डॉ. राधाकृष्णन व पंडित मदनमोहन यांनी 'स्त्रीपुरुषाच्या शिक्षणाबाबत समानतेचा आग्रह नसावा' हे विचार व्यक्त केले त्यामुळे सुमतीबाईना वाईट वाटते. मृणालिनी देसाई यांनी खात्रांत्र्यासाठी, देशसेवेसाठी हाती घेतलेल्या कार्यात त्यांना झालेला तुरुंगवास, हालआपेष्टा व्यक्त केलेल्या आहेत. गोदावरी पुराळेकरांना आदिवासी जमातीच्या उन्नतीसाठी कार्य करताना छुपे, हल्ले, हददपारी, त्यांना असलेली छप्पा हल्ल्याची भिती अशा खडतर अनुभवांची प्रथिती त्या करून देतात. रमाबाई केदार यांनी स्वतःला असणारा सासूचा त्रास व तो होऊ नये म्हणून पतीची मिळालेली साथ परंतु पतीने स्वतःच्या परदेशी सुनेला घरात घेण्यास केलेला नकाराही त्या टिप्पतात.

सत्यभामाबाई सुखात्मे यांच्या आत्मकथनातून पाचव्या-सहाव्या वर्षी मुलीचे लग्ने होत, स्त्री जन्म आणि विधवापण यातील वेदना उलगडते. तसेच स्त्रीकडे पाहण्याचा पुरुषवर्गाचा दृष्टीकोन प्रतिकूल होता. स्त्रीचा अशिक्षितपणा हा पतीबरोबर तिला स्थान मिळण्यामध्ये अडथळा होता हे वास्तव दुःखानुभव त्या टिप्पतात. शीलावती केतकर यांनी तर आपण धर्माने ज्यू असल्यामुळे लोक आपल्या हातचा चहाही घेत नसल्याचे दुःख व्यक्त करतात. तसेच पती त्यांना म्हणतात, "माझ्या भावनांचा मान राखायचा असेल तर मात्र तुला नाचण अजिबात सोडून दिले पाहिजे." व त्या नाचण सोडून देतात. एकूणच पतीमर्जीसाठी स्त्रीला आपल्या भावनांची होळी करावी लागते. आपल्या कलेला, छंद व आवडीला मुरमाती

द्यावी लागते. याचाच उलगडा यातून होतो.

प्रमिला भालेराव यांना आपल्या मुलीची स्वतःकडून चांगली शुश्रूषा न झाल्याने ती मृत्यु पावली अशी बोच दिसते. तसेच घरात स्त्रियांच्या आजाराकडे दुर्लक्ष केले जायचे, पडदानशीन पद्धत, पुरुषांसमोर वावराचे नाही, मागील दाराने वावरायचे अशा स्त्रीवरील बंधनकारक प्रवृत्तीचा उलगडा केलेला आहे. एकूणच एक मुलगी, स्त्री म्हणून, पत्नी म्हणून घरातून तिला मिळणारी दुय्यम वागणूक, कमी वयात होणारी लग्ने, विधवेचे दुःख, पतीकडून होणारी गळचेपी, सिनेक्षेत्रातील मन विदिर्ण करणारे अनुभव हे या आत्मकथनातून शब्दबद्ध केले आहेत.

सुशीलाबाई आठवले ह्यांनी दोन्ही गुंतागुंतीच्या विचारांना व्यक्त केले आहे. सरोजिनी सारंगपाणी यांना “एका डोळ्यांनी अंध असलेल्या, अत्यंत हेकट, स्वार्थी माणसाशी” विवाह करावा लागल्याने संपूर्ण आयुष्ट दुःखाने कसे होरपळून निघाले ह्याचे हे दुःखद चित्रण व्यक्त होते. वडिलांना शिक्षणाविषयी कौतुक होते मात्र आईचा त्याला विरोध होता. लग्न झाले ते लबाड माणसाशी. लग्नानंतर त्यांना छळाला सामोरे जावे लागले. आशालता साठे यांनी वडील नसल्यामुळे झालेली अबाळ, आजीने केलेला रागराग, लेखिका जन्मल्यावरची लोकांची नापसंती तसेच पतीपन्नीला झोपायलाही सासूची परवानगी पाहिजे या स्त्रीविषयीच्या दुःखकारक गोष्टी यातून त्या विषद करतात.

गिरिजाबाई केळकर यांना आपला पती देवासमान वाटतो; मात्र त्यांच्या निधनानंतर ‘देहारा सुना पडला’ असे त्या म्हणतात. लीला चिटणीस यांना ही चित्रपटसृष्टीतील लबाड, संधी—साधू माणसांपासून कुर अनुभव आले. विवाह व त्यातील अपयश, गर्भपाताचा प्रसंग, मुलांच्या जीवनाची कुरत्रोड टिपलेली आहे. यातून तडफड सोसणारी, कॉडमारलेली, तगमगणारी स्त्री दिसून येते. दुर्गा खोटे यांनी सासरचे वैभव ओसरताच चित्रपटात काम केले. त्यामुळे समाजाची टिका सहन करावी लागली. पती निधनामुळे जीवनात पोकळी निर्माण झाली. पुढे रशीदशी विवाह होऊन घटस्फोटही झाला. माणसाच्या गराड्यात असूनही त्यांना जीवाभावाच्या मैत्रिणी नसल्याचे वेदनही त्या टिपतात. शांता हुबळीकर यांच्याही जीवनात अनेक खाचखळगे आले. त्या लहान असताना आईचे निधन झाल्याने आईच्या आईने सांभाळले. पुढे आजीच्या लेकीकडे त्यांना देण्यात येते. तिथे म्हातान्याशी लग्न लावण्याचा डाव त्या मोडतात. पुढे एका संसारिकाशी विवाह करतात. पण तो बेजाबदार निघतो. “स्वतः चारित्र्य सांभाळून व कष्टाने सर्व प्राप्त केलेले असतानाही लेखिकेला वृद्धाश्रमामध्ये रहावे लागले व अपराधी, कफल्लक आयुष्ट वाटचास आले”

मालती पांडे यांनी संगीत क्षेत्रातील स्त्रीवरील अन्यायी प्रवृत्तीची उकल केलेली आहे. प्रोड्यूसर पाश्वरगायिकांचे पैसे बुडवित असत. तसेच एक कलावंत आणि दुसरी गृहिणी अशा जबाबदारीतून वाटचाला येणारी घुसमट त्या टिपतात. अनुताई वाघ यांचे बालवयात लग्न होऊन नंतर वाटचाला विधवापन आले. पुढे समाजकार्यामध्ये स्वतःला झोकून देऊन रात्रशाळा, कुरणशाळा उभारल्या. मात्र त्या एकट्याच असल्याने समाजाचा त्यांच्याकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन सराळ नव्हता असे त्या लिहितात. अनसुया लिमये यांना स्वातंत्र्यचळवळीत तुरळंगवास सोसावा लागला. लोकशिक्षणासाठी तमाशा केले. बार्षीत तमाशा करताना तसेच चळवळीत सहभागी झाल्यावर आलेले अपमानास्पद प्रसंगही त्या टिपतात. तसेच चळवळीतील अपमानास्पद प्रसंगही त्या टिपतात. तसेच चळवळीतील शारदा सावईकर हिचा गोव्याच्या तुरळंगात छळ होतो. या गोष्टीतून स्त्रीवेदन उलगडते.

कमलाबाई अष्टपुत्रे यांनी आपल्या पती बरोबर वैद्यकीय सेवा बजावली. पतीकडून त्यांना एक तर्फी घटस्फोट मिळाला. कॉगेसमध्ये कार्यकर्त्या असल्यामुळे मुलगी लहान असताना येरवाड्यात तुरळंगवासही भोगला यातून स्त्रीजीवनातील खाचखळगे, दुःखदानुभव दिसून येतात. मालतीबाई दांडेकर यांनी जेव्हा त्या पतीला जेवण वाढताना बोलतात, तेव्हा आई रागावतात व आजूबाजूला त्यावर चर्चाही रंगली जाते. तसेच त्यांचे ‘स्त्री’ मासिकामध्ये लिखाण करणे, वाचन करणे ही सासुबाईंना आवडत नसे. ही मनातील वेदना त्या विषद करतात. सरोजिनी बाबर या जेव्हा पुण्यात कॉलेजात असताना वर्गात पाहुण्यांनी त्यांना प्रश्न विचारल्यावर त्यांच्या गावंदळ भाषेमुळे पाहुणे म्हणतात, “मराठ्यांची मुलगी बी.ए. होऊच शकत नाही.” या बोलण्यामुळे त्या रागावून वर्गातून बाहेर पडतात. ही मनातील बोच, समाजाची स्त्रीशिक्षणाकडे पाहण्याची संकुचितता त्या मांडतात.

शिरीष पै यांचाही आई-वडिलांच्या भांडणामुळे आईला स्वतंत्र रहावे लागल्यामुळे समाजात होणारी कुजबुज, विभक्त कुटुंबामुळे शिक्षण घेण्यात येणाऱ्या समस्या याचा आलेख हा दुःखकारक आहेच. मुक्ता सर्वगोड यांना वर्गात पहिला नंबर येऊनही लांब बसविले गेले. याचे दुःख आहे. तसेच “जळणासाठी कुपाटीच्या काड्या उपसल्या म्हणून हरिजन बायकांना नग्न करून गावातून मिरवत नेले! उद्या काय गायीला काठीनं मारलं म्हणून तिच्या मालकानं त्या हरिजन स्त्रीवर बलात्कार केला.” हे स्त्रीवेदन त्या निर्भिडपणे मांडतात. एकूणच स्त्रीजीवनाची शोकांतिका यातून समोर येते.

बेबी कांबळे महार स्त्रीजीवनवास्तव रेखाटाना लिहितात, “धन्यानं महारांच्या चावडीवर जाऊन धिंगाणा घालावा. सगळ्या म्हारांना बोलवाव आणि म्हणाव, ती—ती नवी पोरारी कुणाची है? तिला त्वांड बीँड है का न्याय धन्यास्नी पाया पडन घालाय? मग तिच्या सासन्यांनी, विनवणी करायची, ‘आव न्हाय न्हाय मायबाप, ती नवं जनावर है तिचं चुकलं असलं ह्यो सासरा तुमच्या पायावर दंडवत घालतू पर ह्यो गुन्हा पोटाट घाला’ यातून पुरुषी हैवानीयत, दलित स्त्रीशोषण उलगडते. तसेच दलित स्त्रीयांना वाळलेले तुकडे खाऊन पोटाची भूख भागवावी लागते है सत्य त्या विषद करतात. मंगला केवळे यांनीही आपणाला नोकरी लागल्यावर त्यांचे आई-वडील औफीसमध्ये येऊन त्यांची सर्व चौकशी, गन्हाणे करतात. याविषयीची मनाची खंत व्यक्त करतात. पार्वतीबाईंनी नव्याचा धाक, सासू—सासन्यांकडून होणारा जाच विषद केलेला आहे. बालकवींना पत्नी सुख मिळाले नाही म्हणून त्यांनी आत्महत्या केली अशा समाजाच्या म्हणण्यावरुन पार्वतीबाईंना फार वाईट वाटते व त्या त्या गोष्टीचा खुलासाही या आत्मकथनातून करतात. कांचन घाणेकर यांनीही त्यांचा डॉ.घाणेगावकरांशी प्रेमविवाह झाल्यावर पुण्या—मुंबईतील इतर मुली मनसोक्त वावरत तसे वावरता आले नाही याची खंत व्यक्त केलेली दिसून येते. सुनीता देशपांडे आणि पु.ल. देशपांडे या दोघांनी जे निसर्गजीवन, कलाजीवन अनुभवले ते आत्मकथनातून मांडलेले आहे. मात्र हे जीवन ‘आहे मनोहर’ तरी ‘उदास वाटते’ अशी खंत त्या व्यक्त करतात. यातून त्यांच्या मनाची बोच, सल विषद होते है खरे.

मेहरुनिस्सा दलवाई याना विवाह करावासा वाटे मात्र आई त्यांच्या लग्नाचा विषयच काढत नसे. पती हमीद आजारानंतर जेव्हा परदेशी परिषदेसाठी जायला निघतात मात्र सर्वांची तयारी असूनही ते मेहरुनिस्साला न्यायचे नाकारतात है दुःख त्या मांडतात. विद्या

माडगुळकर यांना गदीमा यांच्यांषी विवाह झाल्यानंतर पुढे – पुढे त्यांची गायकी विषयी घरातून नापसंती व्यक्त झाली. गदिमा व मुलेबाळे यांच्या रगाड्यात त्यांना आपली गायकीची आवड जोपासता आली नाही ही मनाची खंत, वेदना त्या व्यक्त करताना म्हणतात, ‘माझ्यापासून माझे सूर, तंबो-न्याच्या तारा, ते शब्द, ताल, ठेका मुख्य म्हणजे माझा आवाज खूप-खूप दूर गेलाय असे मला वाटते’ एकूणच स्त्रीला घर, पै-पाहुणे, जुन्या प्रथा-परंपरा, पुरुषसत्ताक समाजव्यवस्था दारिद्र्य यामुळे एक माणूस म्हणून स्वतंत्रपणे, आनंदी जीवन जगणे फार कठीण असल्याचे वास्तव या आत्मकथनातून समोर येते.

यशोदा पाडगावकर यांनीही मंगेश पाडगांवकरांशी प्रेमविवाह केला. याला दोन्ही घरातून विरोध होता. तसेच मंगेशच्या मित्राच्या घरी गेल्यावर यशोदाबाईना स्वयंपाकघरात यायला नाकारले जाते. कारण त्या खिस्ती होत्या म्हणूनच. मेधा किराणे यांचे फलॉरेन्स नाइटिंगल होण्याचे स्वप्न होते. मात्र घरातून याला विरोध होता ही खंत, मनातील दुखरा अनुभव त्या टिपतात. मथुताई आठवले यांचाही पंधारावर्षांनी मोठ्या मुलाशी विवाह झाला. तौ वारला त्या विष्याच्या पैशाशवर डॉक्टर झाल्या. जुनागडला मुरिलम नबाबाच्या संस्थानातील रुग्णालयात काम करताना नबाबाकडून झालेला त्रास त्यांना सहन करावा लागला. त्या तेथून दबाव सहन न करता बाहेर पडतात. इंदूमती जोंधळे वसतिगृहात असताना ब्राह्मण नसल्याकारणाने आर.डी. कॅम्पसाठी त्यांची निवड होऊनही त्यांना डावलले गेले. एकूणच एका आदीवासी स्त्रीची कथा, व्यथा सांगाणारे हे आत्मचरित्र असल्याचे समजते.

मीना देशपांडे यांनी वडील आणि आई यांच्यातील बेबनावामुळे एकले पडलेल्या, दुःख वाट्याला आलेल्या स्वजीवनकथा व्यक्त केलेल्या आहेत. आशा अपराद यांचा तर वडिलांच्या निधनानंतर आईनेच छळवाद मांडला व मनाविरुद्ध त्यांचे लग्न लावून दिले. घरकामासाठी दोघांनाही तिने स्वतःकडेर ठेवले. त्यांच्या पतीचे अपघाती निधन झाल्यावर सर्व कामे सांभाळून घरचा विरोध पचवित शिक्षण घेऊन नोकरी करताना तसेच नसीमा हुरजूक यांनाही अपंगत्वावर मात करून शिक्षण घेऊन अपंगासाठी पुनर्वसन, प्रशिक्षण संस्था उभारताना आलेले विचित्र, दाहक अनुभव आपल्या आत्मकथनातून व्यक्त केलेले आहेत. नलिनी लटके यांनाही समाजकार्य करताना म्हणजेच स्त्री अत्याचार विरोधी परिषद, राष्ट्रभाषा प्रचार समिती, प्राथमिक शिक्षक संघ यातून काम करताना जातीयतेचे चटके बसले. अशा विविधांगी यातना, कष्ट, दुःख वाट्याला आलेल्या अनुभवांच्या या वास्तवकथा आहेत.

इंदूमती अरकडी या बहुआयामी व्यक्तिमत्व लाभलेल्या स्त्रीलाही आपल्या शरीरावरील जखमेमुळे झालेल्या पांढऱ्या डागामुळे नैराश्याला सामोरे जावे लागले. त्या आपले हसणेही विसरल्या होत्या हे वास्तव वेदन त्या टिपतात. सुधा काळदाते या समाजशास्त्रज्ञ म्हणून प्रसिद्ध आहेत. नौकरी, पै-पाहुणे, बाळंतपण, आजारपण, मुलांचे शिक्षण, घरासाठीचे कर्ज यात भर म्हणून पतीची साथ न मिळणे हच्या मनाच्या वेदना, कोंडमाराही त्या विषद करतात. सुशीला पगारिया यांचे त्यांच्या मनाविरुद्ध लग्न झाल्याची, तसेच मुलगा—मुलगी यांची मन जुळलेली न पाहता बाह्य सांपत्तीक स्थिती पाहुन लग्न जमविल्याची खंत, वेदना त्या टिपतात. गिरिजा कीर यांनाही त्यांना सासरी घरकाम करणारी म्हणूनच वागविल्याची खंत व्यक्त केली आहे. तसेच नोकरी करताना आणि घरी पतीकडूनही पुरुषी वर्चस्ववृत्तीमुळे खूप सोसावे लागल्याचे दुःख विषद केलेले आहे. म्हणूनच त्या म्हणतात, ‘चिरडून टाकण’ म्हणजे काय याचे अनुभव मी घेतले आहेत’ मंदाकिनी जाधव मेहता आपल्या आत्मकथनात जादूचे प्रयोग करताना मारवाड्याने तेरा प्रयोगाचे पैसे लुबाडल्याची त्याचप्रमाणे त्या अपत्यासाठी व्याकूळ असताना पतीने स्वतःची नसबंदी करून घेऊन त्यांची फसवणूक केली हे स्त्रीवेदन त्या नांदवितात. यशोधरा गायकवाड यांना जातीयतेचे चटके सहन करावे लागले. पतीने दुसऱ्या स्त्रीशी विवाह केला. त्यांच्या जाचाला, छळालाही त्यांनी सहन केले. प्रियकला मेश्राम यांनाही भटक्या — विमुक्तांसाठी बालवाडी चालविताना पुरुषप्रधानतेच्या झाला सहन कराव्या लागल्या. एक मुलगा झाल्यावर पतीने घरात सवत आणली. त्याचा फक्त त्यांच्या पैशाशवर डोळा होता. या सर्व व्यथांना त्यांनी सहन केले. सुशिला पाटेकर यांनाही सासरी जाचाला, मारझोडीच्या प्रसंगांना सामोरे जावे लागले.

“स्त्रीकडे पाहण्याचा समाजचा दृष्टीकोन आजही बदललेला नाही, स्त्रियांना आजही समाजात मान नाही.” हे विचार या आत्मकथनातून विषद होतात. साधनाताई आमटे यांनाही पतीबरोबर कुष्टरोग्याची सेवा करताना अनेक समस्यांना सहन करावे लागले. बाबासमवेत कार्य करताना त्यांना चटके सोसावे लागले. उषा दर्ढा यांनीही पती विवाहीत जैन व त्या ब्राह्मण असल्याने समाजात खळबळ उडाली. उषाताईना खूप काही सहन करावे लागले.

अलका गोडे यांना सासरी बेताची परिस्थिती, पतीचे आजारपण व मृत्यू कुटुंबाला आलेले विस्कटलेपण यातून मनाला आलेली उदासिनता यासारख्या घटना—प्रसंगातून वाट्याला झालेल्या वेदनांची प्रचिती येते. कल्पना जावडेकर यांच्यांनी जीवनवाटचालीत पतीला लिहिलरचा आजार झाल्यावर होणाऱ्या यातना, धावपळ, हॉस्पीटलमधील वातावरण अशा अग्निदिव्यातून वावरताना मनाची झालेली द्विधावस्था विषद केलेली आहे.

अशा विविध क्षेत्रातील स्त्रीयांनी आपल्याला आलेले दुःख अनुभव या आत्मचरित्रातून टिपलेले आहेत. यातील “दलित स्त्रियांनी लिहिलेली दलित आत्मचरित्रे अंतःमुख्य करणारी आहेत. दलित स्त्रियांना भोगाव्या लागणाऱ्या व्यथा, वेदना व समाजाकडून होणारा पदोपदीचा अपमान या जीवधेण्या अनुभवांना त्यांनी आपल्या आत्मचरित्रातून अभिव्यक्त केले आहें” एकूणच लेखिकांनी लिहिलेल्या आत्मकथनातून समग्र स्त्रीजातीच्या वेदनांची प्रचिती येते. स्त्री कोणतीही असो तिच्या वाट्याला दुःख, फरफट, पुरुषप्रधानतेचे चटके, घरातील जाच, समाजाचा छळ, लॅंगिक छळ येतोच त्यालाच त्यातून मोकळी वाट करून देतात व समाजासमोर, स्त्रीसमोर वास्तव ठेवतात.

निष्कर्ष :

1. स्त्रियांना आपण स्त्री असल्याचे चटके पावलोपावली सहन करावे लागतात.
2. आंतरजातीय विवाह केल्यामुळे घरातून आणि समाजाकडूनही स्त्रियांना कटू अनुभवांनाच सामोरे जावे लागते.
3. समाजसेवा, सिनेक्षेत्र, वैद्यक, प्राध्यापक, नृत्यक्षेत्र, राजकारण अशा अनेक क्षेत्रात स्त्रियांनी आपले कर्तृत्व सिद्ध केलेले आहे.
4. स्त्रियांनी स्वातंत्र्य चलवळीत सहभागी होऊन तुरुंगवास भोगलेला आहे.
5. दलित स्त्रियांना एक दलित म्हणून तर दुसरे स्त्री म्हणून अशा दुहेरी दुःखाला सामोरे जावे लागते.

6. स्त्रिच्या वाटचाला येणा-न्या अनेक समस्यांपैकी काही समस्यांना ती स्वतः जबाबदार असल्याचे जाणवते.
7. जास्तीत—जास्त स्त्रियांना त्यांच्या जीवनात सुखाचे कमी पण दुःखाच्याच प्रसंगांना अधिक सामोरे जावे लागते.
8. स्त्रीचे म्हणून काही स्त्रीविशिष्ट अनुभव असतात. ते तीच पोटिडकीने मांडू शकते. पुरुषांना या अनुभवांचे आकलन होणे, अनुभव घेणे ही किया विलष्ट, अवघड आहे.
9. स्त्रियांच्या आत्मकथनातून 'जावे त्यांच्या वंशा' चाच अनुभव येतो.
10. स्त्रियांना आलेले लैंगिक शोषणाचे, दुर्यमतेचे, जात-वर्ण शोषितपणाचे अनुभव त्यांनी आत्मकथनातून निर्भिडपणे, स्पष्टवक्तेपणाने विशद केले आहेत.

संदर्भ ग्रंथ

1. वैद्य सरोजिनी (मार्गदर्शक), खांडगे मंदा, दीक्षित लीला, ढेरे अरुणा, खडपेकर, विनया (संपा), 'स्त्री साहित्याचा मागोवा', खंड—1, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, 2002.
2. वैद्य सरोजिनी (मार्गदर्शक), खांडगे मंदा, दीक्षित लीला, ढेरे अरुणा, खडपेकर, विनया (संपा), 'स्त्री साहित्याचा मागोवा', खंड—2, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, 2002.
3. अहिरे प्रतिभा, 'समाजशास्त्रीय परिप्रेक्ष्यातून स्त्रियांची आत्मकथने', कैलाश पब्लिकेशन, औरंगाबाद, प्रथमावृत्ती, 2011.
4. नलगे चंद्रकुमार, पानतावणे गंगाधर, 'स्त्री आत्मकथन', रिया पब्लिकेशन, कोल्हापूर, प्रथमावृत्ती, 2013.
5. कीर गिरिजा, 'माझ्या आयुष्याची गोष्ट', रिया पब्लिकेशन, कोल्हापूर, द्वितीय आवृत्ती, 2012.
6. खांडगे मंदा, नीलिमा गुंडी, ज्योत्स्ना आफळो, 'स्त्री साहित्याचा मागोवा' खंड—4, डायमंड पब्लिकेशन, पुणे, 2015.
7. वडगबळकर श्रुती, 'मराठीतील स्त्री—आत्मचरित्राचा सामाजिक अंगाने अभ्यास', श्री विद्या प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, 2006.
8. सरकटे सदाशिव, '1980 नंतरची स्त्रीवादी कविता', चिन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद, प्रथम आवृत्ती, 2011.

प्रा. जगदाळ के. ए.

Publish Research Article

International Level Multidisciplinary Research Journal

For All Subjects

Dear Sir/Mam,

We invite unpublished Research Paper,Summary of Research Project,Theses,Books and Books Review for publication,you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed,India

- * Directory Of Research Journal Indexing
- * International Scientific Journal Consortium Scientific
- * OPEN J-GATE

Associated and Indexed,USA

- DOAJ
- EBSCO
- Crossref DOI
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Databse
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database

Review Of Research Journal
258/34 Raviwar Peth Solapur-
413005,Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com